

НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЯ ЗА ТЕАТРАЛНО
И ФИЛМОВО ИЗКУСТВО
„Кр. Сарафов”

РЕЦЕНЗИЯ

за
комплект от научните трудове
на
доц. д-р КАТЕРИНА ИЛКОВА

представени за участие в конкурса

за заемане на

академичната длъжност *“професор“ по Сценична реч*
професионално направление *8.4. Театрално и филмово изкуство*
научна специалност *Театрознание и театрално изкуство - Сценична реч*
(обявен в Държавен вестник, бр. 34/23.04.2019)

Рецензент:

доц. д-р Велимир Велев
факултет Сценични изкуства
НАТФИЗ

София, 2019г.

Доц. д-р Катерина Илкова е дългогодишен преподавател в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов” по дисциплината „Сценична реч” в обучението на студентите по Актьорство за куклен театър. Завършва във ВИТИЗ специалността Куклено актьорско майсторство, в класа на професор Атанас Илков, има зад гърба си десетки спектакли като актриса и

режисьор. В биографията ѝ стои 24-годишна преподавателска дейност, като в началото е личен асистент на големия педагог Вера Стефанова, от която наследява и развива впоследствие своя индивидуален подход в преподаването на дисциплината “Сценична реч”. Разработва редица авторски програми и методики по *Правоговор, Гласова характерност при изграждане на сценичен образ в кукления театър, Словесно общуване в мерена реч* и др. Участва в завидно количество фестивали и е носител на редица награди. В научната си дейност има немалко статии и две монографии. Доцент Илкова съчетава в себе си успешно педагогиката, науката и практиката. Изброеното до тук, само по себе си вече прави нейната кандидатура сериозна и трудно оспорима.

За хабилитацията си доцент Илкова предлага монографичен труд и приложен към него юбилеен албум.

Албумът “Илкова театър – 25 сезона на сцена” документира нейната творческа дейност. Както може да се забележи, този албум я показва като действаща куклена актриса и режисьор с богат практически опит в кукления театър.

Предложеният от нея монографичен текст е със заглавие “Тандемът – как се създаваше първата методика за професионално обучение на куклени актьори” (София: издателство „Севън Уейс ООД” ISBN 978-619-91254-0-3). Книгата е в обем от 136 страници и се състои от Увод, основна част от 4 глави, Заключение и Библиография, съдържаща 177 източника на български и руски език, като 15 от тях са личен архив на Катерина Илкова.

Веднага трябва да отбележим, че тази монография се явява единственият по рода си труд, посветен на създаването и на създателите на българската академична куклена школа – професор Атанас Илков и професор Николина Георгиева. Само този факт вече заявява приносното значение на този труд. И го поставя на специално място сред неголямото количество текстове в българската театрална наука, изследващи българската академична куклена школа от нейния извор.

Книгата представлява дълбок анализ на корените, зараждането и процесите при създаване на тази школа, като за пръв път синтезира и дефинира структурно Системата на куклено-

театралното образование в нейния първообраз. Всичко това е направено не със суховати съждения и умозаклучения, а чрез действен анализ на двете големи личности в този Тандем, професорите Илков и Георгиева. За отбелязване е индиректният подход в изследването, в което личността, дейността и приноса на всеки един от тях се щрихира ненатрапчиво, но много релефно, чрез другия. Това придава на монографията освен научна и художествена стойност. Тя е увлекателна, написана като на един дъх, затова и така се чете. Правят впечатление лекотата, майсторството на изказа, монтажният похват при ретроспекциите, деликатното чувство за хумор в текста. Сякаш тези два колоса на българската куклена школа, Николина и Илков, са “присъствали” съвсем реално в авторката и в тандем, чрез нейната ръка са написали всичко това – с типичния техен мащаб, виртуозност и автоирония, характерна за истински големите личности.

В УВОДА доцент Илкова загатва посоката на предстоящото изложение, както и многопластовото многопланово богатство на двете личности в Тандема. Въвежда ни по един деликатен начин в личния свят на Илков, в който тя самата е и неделима част от него, но и външен независим наблюдател. Тя споделя творческите търсения на Илков, перипетиите, криволиченията и вътрешните му “лабиринти”, високите му критерии и породените от тях творчески съмнения. Не знам дали защото добре познавам Илков и неговия дом, но ми се струва, че пишейки за неговия вътрешен свят на творец, Катерина Илкова успява да създаде една кинематографична атмосфера, в която като през обектива на камера, читателят се пренася в апартамента на професора, бавно влиза през входната врата, минава през антрето в стаята му, вижда го в гръб пред писалището, в пауза-размисъл пред белия лист. А въведението ни към личността на Николина е в контрапункт с това на Илков - с един единствен щрих в няколко реда Илкова, както в театъра на сенки, успява да очертае силуета на нейната същност, с който започва и следващата глава:

Глава ПЪРВА наречена “Тандемът – кои са те?”. В нея авторката подготвя основата на своя пъзел, започвайки от обектите на нейното изследване – Тандемът “Илков - Николина”, за да продължи с тяхното дело след това. На пръв поглед биографично увлекателна, тази глава е от огромно значение за разбиране и осъзнаване на следващите. Анализът на Илкова тръгва много отдалеч и от “дълбоко” – тя прави много точни връзки между определени ключови събития в детството на малките Николина и Атанас и зрелите

педагози Георгиева и Илков, които създават българската академична куклена школа. Такива например са невидимите нишки, които свързват детските игри и подходът на уникалните учители в ученическите години на Николина Георгиева с нестандартното ѝ, приказно и поетично въображение по-късно като режисьор – още при завършването си, дипломната ѝ работа, спонтанно надраснала с размаха си тогавашния единствено допустим социалистически реализъм, е на ръба да се превърне в нейна “смъртна” творческа присъда, поради обвинение във “формализъм”. Случката пък със забравения тест на песента „Ах, имал дядо бял козел” е препратка към основния похват на Разказвача в кукления театър, който влиза и излиза от действието, правейки връзки между сцените.

Аналогична нишка преминава и през съдбата на енциклопедично талантливия Атанас, изпълнена с перипетии и съмнения, докато накрая порасналия Илков, както в спектакълът му “На добър час”, намира своята “точка” в кукления театър. От нея, вече като назначен дипломиран режисьор в Държавния куклен театър, той узрява и потегля с мисията за създаване на академично обучение по куклено актьорско майсторство.

Във *ВТОРА* глава, “Създаването на професионалното обучение за куклен театър – предисторията”, Илкова проследява зараждането на идеята за висше куклено образование в България. Паралелно с нея тя изследва причините за създаването на Тандема: В поляризираната, в този исторически момент, гилдия, се оформя единството на Илков и застаналата до рамото му Николина, в защита на правото на куклениците на високо професионално висше образование, каквото до този момент притежават само драматичните актьори.

В текста се тръгва отдалеч, още преди документираните брожения около идеята – от 1958, много преди някой да е предполагал, че такова нещо някога може да се случи: с ключовите фестивали в Москва и Букурещ, след които Илков окончателно се убеждава от необходимостта от стройно, систематизирано, теоретично обосновано, професионално обучение на актьорите кукленици. Маркирани са възловите пунктове в зараждането на кукленото висше образование – Мариета Никулеску, Специализацията в Чехословакия, спектакълът “Петя и вълкът”, където се появява и третата ключова фигура към Тандема “Илков-Николина” – архитект Иван Цонев. Неговата поява допълва Тандема и по-късно

специалността „Актьорско майсторство за куклен театър”, в която “се предвижда и усвояване на технологични тънкости при изработката на кукли и декори”, започва да функционира. Учудващо съвременно звучат думите на арх. Цонев по отношение на естетиката, куклата, актьорската игра и паравана (неговата липса или наличие). Чрез него Илкова прави един неусетен мост към естетическите посоки и търсения на Тандема, които оформят уникалното лице на българската куклена школа. А трите фигури, отговорни за това са именно Илков, Георгиева и Цонев. Ключовият момент е вече споменатата постановка “Петя и вълкът”. Тя слага начало на нова ера в европейското и в световното куклено изкуство – с абсолютния за времето си авангард в естетиката, с режисьорското, сценографското и кукленото решение. Определен е от Смирнова като нова система в подхода към кукления театър.

Оттук Илкова ненатрапчиво и естествено прехвърля траекторията в разказа от професионалните постижения към естетическото, а чрез него и към педагогическото кредо на Тандема: Метафоричен театър, музикална куклена драматургия – замяна на словото, жив декор, трансформация, липса на параван, многофункционално пространство, играта на актьора в тези параметри, театър за възрастни, оригинална куклена драматургия, написана специално за куклен театър. Едновременно с това се проследяват конфликтите и уволнението на Илков, съвпадащо с началото на академичната школа във ВИГИЗ. Бавното узряване на идеите на Илков – когато си новатор, раждането на новото изисква “износване” преди това – така спецификите в личността на Илков и неговата система стават обясними и логични.

В глава ТРЕТА, Създаването на професионалното обучение за куклен театър – познати и непознати факти, Илкова ни запознава с любопитната поява на специалността Актьорско майсторство за куклен театър – дело “със сърце, душа и пълна отдаденост”.

Изключителна ценност представлява разказът за перипетиите и подготовката на тази “великолепна тройка”, Илков по актьорско майсторство, Николина по системи кукли и Цонев по куклена технология – като екип от “супер герои”, всеки със своите специални възможности, както в приключенските книги и филми. С авантюристичния си младежки дух, вяра и плам в сърцата, тези основоположници на кукленото образование у нас могат

да бъдат удивителна мотивация и вдъхновение за всеки учащ или завършващ Академията кукленик – как мечтата трябва да се следва до край, за да стане реалност.

Удивително е проследяването на зараждането на всичко, и в хоризонтала и във вертикала – от приемните изпити до откривателството на всеки детайл в “първите трудности и първите стъпки в неизвестното...”

Това са и първите думи на авторката в началото на *глава 4. Създаването на професионалното обучение за куклен театър – в търсене на методика*. Всичко написано в книгата до настоящия момент е подготовка за същината на тази глава. Биографичната мозайка, артистичният хаос, авантюристичните “импровизации” и забавните перипетии на нашите герои в тяхната експедиция към целта са основата, върху която се появява тази глава с цялата дълбочина и значимост на откритията, които ще очертаят началото на една нова епоха от световна величина – куклено-театралното образование в България.

“Лесно е да се каже „зад куклата трябва да стои актьор“. Въпросът е как да се създаде този актьор, одухотворяващ кукла” - тук Илкова от историографската равнина на *трета глава* минава в дълбочината на вътрешните процеси, които протичат и “какви мисли занимават тандема, докато търси методологията за обучение на куклени актьори.“ Спонтанно, “без строга последователност и педантичност” тя изгражда картината на новаторската кукленотеатрална система. В нея отчетливо щрихира основните постулати, теми и подтеми, с които Тандемът слага началото на своите “открития”:

- *Откриване и формулиране на разликата в актьорските процеси между драматичния и кукления актьор;*
- *Отстраняване на актьора от собствената му същност и насочване на творческата му енергия към куклата;*
- *Разбиването на човешко-битовото поведение, наследство от драматичния театър и провокиране на куклено-метафорично мислене у актьора кукловод;*
- *Актьорът-кукленик – актьор-творец, а не занаятчия-техничар;*
- *Двете линии в обучението на Кукленика: развиване на таланта да одухотворяваши + актьорския талант - Успоредна работа на параван (работа по системи кукли) и актьорско майсторство в жив план (работа върху вътрешните актьорски*

- процеси);*
- *Взаимоотношението актьор-кукла;*
 - *Дистанция между субекта и обекта на творчеството и физическата отчужденост на кукления актьор от своя персонаж;*
 - *Наивитата на куклата- предмет - етюди с животни (животните с тяхната пълна искреност) и етюди с деца (чистосърдечност, наивност и искреност у децата);*
 - *Диалектичкото взаимоотношение между статика и движение на предмета- кукла като основа на нейното неповторимото художествено богатство и изразни възможности.*

Позволих си да изброя част от темите, за да подчертая дълбочината на разбирането, която притежава доцент Илкова по отношение на кукленотеатралното обучение в неговата цялост. Без подобно разбиране, от всички архивни материали, интервюта и беседи, човек не би могъл да извлече есенцията в такава синтезирана форма. И това, разбира се, не е поднесено декларативно, както следва да се очаква, а въвличайки сетивно читателя в осезаемо съпреживяване, как Тандемът активно търси път през откриването на педагогическите методи за подготовката на актьора с кукла. Всяко обстоятелство по този път, дори и най-пречещото, се превръща в мощно и неповторимо оръжие за постигане на целта. Липсата на кукли и средства ражда творческото откритие и осъзнаване на значението на актьорската ръка: *“... именно работата с ръце ни отличаваше от другите школи с това, че създавахме универсална готовност. ...Ние искахме с техниката, която развиваме в ръката, плюс специфичното актьорско мислене да подготвим съзнанието на човека да овладява, да одухотворява различни кукли (инструменти),* казва професор Георгиева. И в настоящия момент звучи съвременно, дори все още изпреварило времето, защото в тези думи има смислови планове, които, ми се струва, все още са масово неразбрани, още по-малко приложени на практика. Илкова знае какво, кога и как да поднесе, за да се почувства творческата безграничност на Тандема, в онези далечни години, когато всички са се кланяли на социалистическия реализъм и на Станиславски.

В представянето на Системата Илкова ни повежда към изграждането на спецификата в допълнителните дисциплини, до които достига Тандемът по пътя към създаване на мащабна и единна методика на обучение по Актьорско майсторство за куклен театър:

“Синтеза между замисъла и използваните изразни средства”; Единството между “физически отчуждената” пластика на куклата и нейното “релефно слово”; Упражненията за въображение с Импровизираната кукла; Намиране логиката на поведението на предмета от негово име, конкретните изразни възможности на предмета; Пластическите физически упражнения с ръце по аналогия с подготовката на пианиста.

Приёмите на Илкова са изненадващи. “За да се изследва пълноценно създаването и развитието на методиката за професионално обучение за куклени актьори, идеите, които я хранят, трябва да се проследят всичките тенденции в кукления театър”, казва тя и ни повежда обратно към театъра. Отново нейният индиректен подход в обрисувването на обучението по страничен път. Излизайки от учебната зала, тя се връща към редица ключови представления на професионална сцена, където Тандемът преминава границите на познатото и поставя началото на *откровения* “открит театър”, “демаскиране на приказното и извеждането на актьора пред паравана”. А във финалното интервю с професор Георгиева, с един единствен привидно “страничен въпрос” за Учебния куклен театър, Илкова окончателно “поразява” целта – очертава мащаба и значимостта на създадената от Илков и Николина българска академична школа по куклен театър, която е не просто образование, а “лаборатория, в която се изследват и проверяват”, и бих добавил, се начертават “всички нови тенденции”. Доказателство са плодовете от тяхната педагогическа дейност – продължението, надграждането и успехите на всички техни ученици, за които с такава любов говори Н. Георгиева.

Чрез това интервю и чрез *ЗАКЛЮЧЕНИЕТО* на книгата, без ни най-малко преповтаряне, Илкова успява да синтезира и внуши стойността на колосалното дело, започнало от “нищо,... с работа, енергия и ентузиазъм” и превърнало се в “световна естетическа ценност”.

На финала искам да кажа: Ставайки свидетел на раждането на това епохално явление (Системата за обучение на куклени актьори), читателят, вярвам, ще изпита удоволствие от съучастието си в акта на откриването на всеки постулат, проследен още от зародиш, преди да покълне в осъзната идея. И няма как да не възкликне, “Ами те ДВАМАТА всичко са открили”, и всеки, който си мисли, че е откривател в куклената

педагогика след тях, всъщност развива това, което те са заложили в родното и световното кукленотеатрално образование.

Горещо препоръчвам монографията да се преведе и разпространи, където е възможно извън България. Тя трябва да стигне поне до куклената гилдия по света. Надявам се тази книга да изпълни своята мисия в това, Тандемът Илков-Николина да заеме своето подобаващо място върху заслужен пиедестал в историята на световния куклен театър и педагогика.

От друга страна, това е четиво и за всеки педагог и учител. История за отговорността на педагога към личността, заложите и съдбата на възпитаниците си! И как се изгражда личността на човека и на твореца. Едновременно с това мисля, че това е книга, която надскача рамките на професионалната литература. Разказаното в нея е урок по Живот, отношение и ангажираност към себе си и другите.

След всичко казано до тук, убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да предложи доц. д-р Катерина Илкова за заемане на академичната длъжност „професор”.

Гласувам с ДА!

05.09.2019

Доц. д-р Велимир Велев

София